

Tarih & Gelecek Dergisi**Journal of History & Future**Doktora Öğrencisi
Süreyya POLATVan Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü
sureyyapolat65@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9834-0630>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 15/05/2023 04/06/2023

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1297539>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

1954 Genel Seçiminin Van'daki Sonuçları Ve Kentteki Yansımaları

1954 General Election Results in Van City And Their Reflections in the City

Öz

1946'da Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecinin ardından Demokrat Parti'nin (DP) siyasi bir figür olarak ortaya çıkmasıyla birlikte tüm Türkiye'de olduğu gibi Van'da da siyasi yaşam canlanmaya başlamıştır. Ancak DP, Van'da 1946 seçimlerinden bir gün önce kurulduğu için seçimlere katılamamıştır. Sonrasında DP, ülkenin genelinde olduğu gibi Van'da da genişleme alanı bulmuştur. Ancak 1950 seçimlerinde 27 yıllık iktidarına son verdiği Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) oy oranını Van'da geçememiş ve seçime katılan 3 milletvekilliğinden sadece birini kazanabilmiştir. DP, 1950'de yönetimi ele aldıktan sonra, yapılan yerel seçimlerde de oy oranını artırınca ülkede tek hakim güç haline gelmiştir. Parti bu gücünü, iktidarı devraldığı CHP'ye karşı on yıl boyunca kullanmıştır. Bu gelişmeler, iktidar muhalefet ilişkilerinde onarılması zor olan ağır yaralar açarken, iktidar, güçsüz düşürdüğü muhalefet karşısında, rahat bir nefes alma fırsatı bulmuştur. Siyasi alanda bunlar olurken DP, ülkede asıl meselenin ekonomi olduğunu düşündüğünden bu yönde faaliyetler yürütmeye başlamıştır. Ülkede görülen bu kalkınma ve ilerleme hamlelerinde, Amerika'dan alınan yardımların katkısı büyük olmuş, alınan krediler ithal makinelerin alınmasında kullanılmıştır. Ülkenin genelinde her iki parti arasında gelişen olaylar, Van'da da aynı şekilde zemin bulmuş ve partiler arası çekişme yaşanmıştır. Bu çalışmada 1954'te Van'da yapılan seçimler ve bu seçimlerde oy oranını yükselterek gücünü pekiştiren DP dönemi siyasi gelişmeler dikkate alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Van, Siyaset, Seçim, 1954.

Abstract

With the emergence of the Democratic Party (DP) as a political figure following the transition to multi-party life in Turkey in 1946, political life began to revive in Van City, as it did in Turkey as a whole. However, since the DP was founded one day before the 1946 elections in Van City, it could not participate in the elections. Afterwards, the DP found room for expansion in Van City as

ATIF: POLAT, Sürreyya, "1954 Genel Seçiminin Van'daki Sonuçları Ve Kentteki Yansımaları", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9/2 (Haziran 2023), s. (402-419)

CITE: POLAT, Sürreyya, "1954 General Election Results in Van City And Their Reflections in the City", *Journal of History and Future*, 9/2 (June 2023), pp. (402-419)

it did in the rest of the country. However, in the 1950 elections, the DP failed to outpoll the Republican People's Party (CHP), whose 27-year rule it ended, in Van City and won only one of the three parliamentary seats. After taking over the government in 1950, the DP increased its vote share in local elections and became the sole dominant power in the country. The party used this power against the CHP, from which it had taken over power, for ten years. While these developments opened heavy wounds in the relations between the government and the opposition that were difficult to repair, the government found the opportunity to breathe a sigh of relief against the opposition that it had weakened. While these developments were taking place in the political arena, the DP, believing that the real issue in the country was the economy, started to carry out activities in this direction. The aid received from the United States contributed greatly to this development and progress in the country, and the loans received were used to purchase imported machinery. The events that developed between the two parties throughout the country also found ground in Van City and inter-party rivalry was experienced. In this study, the elections held in Van City in 1954 and the political developments of the DP period, which consolidated its power by increasing its vote rate in these elections, will be taken into consideration.

Key Words: Van City, Politics, Election, 1954.

Giriş

1 950 seçimleri sonrasında Van'da Türkiye genelindeki tablonun aksine bir durum ortaya çıkmış ve DP, ülke genelinde olduğu gibi Van'da CHP karşısında başarılı olmamıştır. Ancak DP, seçimlerden sonra iktidar olmanın verdiği avantajı da kullanarak ülkede CHP'nin güçlü olduğu sayılı illerden olan Van'da da CHP karşısında etkili olmaya başlamıştır. DP'nin ilk yıllarında bölge halkı, partiye yoğun destek vermiştir. Bu da ezan yasağının kalkması, sabahları radyodan Kur'an tilaveti yapılması gibi uygulamaların dini hassasiyetleri yüksek olan halkı etkilemesinden kaynaklanmıştır. Ülke genelinde ulaşım ve tarım alanlarında meydana gelen gelişmeler, etkisini bölgede de göstermiş ve Van'da DP lehine bir atmosfer yaratmıştır. Bununla birlikte yeni yönetimle birlikte oluşan demokratik ortam ve bölgede asayişin sağlanması için yapılan çalışmalar da halkı etkileyen başka bir etken olmuştur. Bunlardan biri de DP'nin daha muhalefeteyken 1943'te Özalp'ta 33 kişinin öldürülmesi olayını gündeme getirmesi ve olaydan sorumlu tutulan Mustafa Muğlalı'nın yargılanmasına ve ceza almasına vesile olmasıydı.

Bu çalışma, 1954 Genel Seçimleri ile birlikte, Türkiye'de iktidarını pekiştiren DP'nin özelde Van boyutuna ve dönemin karakteristiklerine odaklanmaktadır. Aynı zamanda DP'nin oy oranlarındaki yükselişin bölgesel değerlendirmesi yapılarak seçim sonrasında, kentte seçilen milletvekillerinin Van'la ilgili çalışmaları da ele alınmıştır.

Van'da 1954 Seçim Çalışmaları

1954 yılının başından itibaren seçim tarihinin de yaklaşmasıyla birlikte kentte seçim hazırlıkları başlamıştır.¹ 1954 seçimlerinin 2 Mayıs'ta yapılacağı ilan edilmesiyle birlikte kentte seçim havası oluşmaya başlamış ve belediye başkanları milletvekili adayı olabilmek için istifa etmişlerdir. Bu isimler arasında Gürpınar Belediye Başkanı Ebubekir Ertaş² ve Van Belediye Başkanı Şükrü Kösereisoğlu da bulunuyordu.³ Seçim hazırlıklarının başlamasıyla parti teşkilatları da hareketlenmiş, seçim kütükleri hazırlanmıştır. Siyasî hareketlilik milletvekili olmak isteyenlere de yansımış; kentte, CHP ve DP'ye çok sayıda adaylık başvurusu yapılmıştır.⁴ Aynı zamanda ilin milletvekilleri de seçim çalışmalarına katılmak için Ankara'dan kente gelmişlerdir.

CHP ve DP kentte yaptıkları çalışmalarla, birbirlerinin teşkilatlarını hedef almış ve özellikle parti mensuplarının istifa etmelerini sağlamak için yoğun çaba sarfetmişlerdir. Partilerin bölgedeki uyguladıkları genel strateji haline gelen bu durum, bölgede güç gösterisine dönüşmüş, karşıdan istifa ettirdikleri üye sayısı, partilerin kendilerini başarılı addetmelerine neden olmuştu. Seçimlere az bir süre kalmışken CHP il teşkilatlarından istifa haberleri geliyordu. Bu haberlere göre Erciş'in Aksarak köyünden CHP başkanı 85 üyesiyle birlikte ve yine Erciş'in Ezik köylerinden ikisinde 80 CHP'li istifa edip DP'ye kaydolmuşlardı. Bunun yanı sıra Özalp'ın Saray köyünden 175 CHP'li, Pirmeryem ve Hasan Teymuran köylerinden CHP'li muhtar ve idare heyetleriyle birlikte bazı vatandaşlar da CHP'den istifa edip DP'ye geçmişti.⁵

Seçim hazırlıklarının hızlandığı Nisan ayında Özalp nahiyesinde Ali Hüseyin Açar kırk aile reisiyle, Erçek Bucağına bağlı Kürdivan köyü CHP Başkanı Cindi Güzel idare heyeti arkadaşları ile birlikte CHP'den istifa ederek DP'ye kaydolmuşlardı.⁶ Yine CHP'nin güçlü olduğu Özalp'tan da gelen haberlerde, Özalp'ın Kartalan köyü CHP muhtarı Ali Beyşik idare heyeti ve 69 arkadaşıyla CHP'den istifa ederek DP'ye kaydoldukları bildirilmişti. Aynı şekilde Pars Köyü muhtarı ve CHP Başkanı Mehmet Atilla idare heyeti ve 51 arkadaşıyla CHP'den istifa ederek DP'ye kayıt yaptırmıştı.⁷ CHP teşkilatlarındaki istifa haberleri hemen hemen her gün geliyordu. Bu gelişmeler 2 Mayıs'ta yapılacak seçimler öncesinde, 1950 seçimlerinde CHP'yi destekleyen ilde DP'nin elini güçlendiriyordu. CHP'nin ise iktidar gücünü elinde bulunduran DP karşısında daha da zayıflamasına neden oluyordu.

DP'den de istifalar oluyordu ancak DP'den istifa edenler genellikle teşkilatlardaki çıkar çatışmalarını gerekçe gösteriyorlardı. Özalp ilçesine bağlı Şerefhane köyü DP Ocak başkanı Tevfik Akın ve 45 arkadaşı bu gerekçeyle istifa edenler arasında bulunmaktaydı.⁸ 22 Nisan'da Özalp ilçesinde DP'nin kalesi olarak görülen Takori Engiz Köyü DP'den

-
- 1 *Van Sesi*, 12 Ocak 1954, 1.
 - 2 *Van Postası*, 25 Şubat 1953, 1.
 - 3 *Van Postası*, 2 Mart 1953, 1.
 - 4 *Van Sesi*, 9 Mart 1954, 1.
 - 5 *Van Sesi*, 17 Mart 1954, 1.
 - 6 *Van Sesi*, 9 Nisan 1954, 1.
 - 7 *Van Sesi*, 17 Nisan 1954, 1.
 - 8 *Van Postası*, 5 Nisan 1954, 1.

toptan istifa edip CHP'ye geçmişlerdi.⁹ Muradiye ilçesi CHP İlçe Başkanı Selâhattin Bağış'ın verdiği bilgiye göre, İsviran Köyü muhtarı DP Ocak Başkanı Ahmet Akdemir, üyeler: Kemal Özdemir, Mehmet Aktay ve Şevket Güneş; Hereşik Köyü DP Ocak Başkanı Ahmet Uslan, üyeler: Hacı Yavuz Edevan, Sait Tekin ve Mehmet Arpa, Aşağı Kurtigan köyü muhtarı Mehmet Şahin, DP Ocak başkanı ve üyesi Şerefhane köyü DP Ocak başkanı Mehmet Kuşucu ve arkadaşları ile birlikte DP'den ayrılarak CHP'ye kaydolmuşlardı.¹⁰

Van'da Partilerin Aday Belirleme Süreci

Türkiye genelinde, 1940-1945 döneminde nüfus artış hızı %1.702 iken bu oran 1950-55 döneminde %2.775'e ve 1955-1960 döneminde %2.853'e yükselmiştir. Türkiye bu nüfus artışı ile dünyada en yüksek nüfus artışına sahip on ülke içerisine girmiştir (Binark, 2010:74). Bu yıllar arasında Van'ın nüfusu aynı ölçüde olmasa da belli bir miktar artmıştır. Bu bağlamda, 1950 nüfusu verileri baz alınarak illerin çıkaracağı milletvekili sayısı tespit edilmiştir. Buna göre, Van'ın çıkaracağı milletvekili sayısı, 1950 seçimlerine göre bir kişi artarak 4¹¹ olarak belirlenmiştir.

28 Mart'a Türkiye genelinde, seçime katılacak olan partiler adaylarını belirlemiştir. Van'da da aynı tarihte yapılan denemelerde CHP'den 518 delegenin katıldığı seçimde, CHP adayları: Ferit Melen, Şaban Boysan, Sait Erdiç ve Rüştü Oktar olarak belirlenmiştir. DP'nin parti denemesi ise saat 10:00'da sinema salonunda 421 delegenin katılımıyla yapılmıştır. Tüm ilçelerde eş zamanlı yapılan denemelerden telgrafla alınan sonuçlara göre DP adayları: Kemal Yörükoğlu, Hilmi Durmaz, Hamit Kartal ve Muslih Görentaş aday olarak belirlenmiştir.¹²

Partilerin Seçim Kampanyaları ve Van

1954 seçim kampanyasını üç başlık altında toplayan CHP, bu başlıkları, İsmet İnönü isminin ön planda olması, DP'nin partizan politikası ve ekonomik konular olarak sıralamıştır. Bu doğrultuda İsmet İnönü ve CHP'nin önde gelenleri, özellikle Petrol Kanunu ve yabancı sermaye gibi konular üzerinde durmuşlardır. Bundan duydukları rahatsızlıkları sıklıkla belirtmişler ve Menderes'in ciddiyetsiz davrandığıyla ilgili ifadeler yer vermişlerdir. CHP kampanyasının ana teması, ülkede özgürlüklerin olmadığı ve hükümetin otoriterlik eğilimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak CHP'nin bu söylemleri, geçmişin otoriter yönetimiyle sıkı sıkıya özdeşleştirilen bir partiden geldiği için halkın gözünde inandırıcılıktan yoksundu.¹³

DP'nin seçim kampanyası, partinin iktidarı elinde bulundurmasından kaynaklı olarak renkli ve hareketli olmuştur. CHP Genel Merkezi'nin seçim sonrası hazırladığı raporda partinin kampanya için 1,5 milyon lira; CHP'nin ise 158 bin lira harcadığı belirtilmiştir. Harcanan para miktarı da kampanyalarla ilgili fikir verir niteliktedir. DP, geçen dört yıllık iktidarında halk üzerinde genel anlamda iyi bir izlenim bırakmıştır. Parti, seçim

9 Van Postası, 22 Nisan 1954, 1.

10 Van Postası, 2 Nisan 1954, 1.

11 1950 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1950, 24.

12 Van Postası, 29 Mart 1954, 19.

13 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev.:Yasemin Saner), İletişim Yay., İstanbul, 2016, 321.

kampanyasını da temelde 1950-1954 arasındaki dört yıllık hizmetlerine oturtmuştur. Kampanya sırasında sıklıkla dilendirilen hizmetler arasında; Limanlar, barajlar, köprüler, karayolları, köy içme suları yer almıştır. En önemlisi partinin geçen dört yılda uyguladığı ve köylünün yüzünü güldüren politikaları (traktörleşme, ziraî krediler vb.), o tarihlerde seçimlerde belirleyici olan köy oylarını garanti altına almasını sağlamıştır. Ülke genelinde seçim hareketliliği devam edip kalabalık mitingler düzenlenirken, seçim tarihi yaklaşmasına rağmen diğer şehirlerin aksine Van'da mitingler açısından durağan bir hava vardı. DP, 16 Nisan'da Erciş'te bir açık hava toplantısı düzenlemiştir. Toplantıda sırasıyla konuşan DP adayları, seçim vaatlerini sıralamış ve kentte hala güçlü olduğunu gördükleri CHP'yi hedef almışlardı. Ancak son olarak söz alan o dönem DP Gümüşhane milletvekili olan DP Van milletvekili aday CHP'yi eleştirirken sert ifadeler kullanınca toplantıyı izleyenlerden bazıları tepki göstermiş ve kalabalığın çoğu alanı terk etmiştir.¹⁴

DP'nin Van'daki seçim kampanyasının genel hatlarını ise 4 sene boyunca ülke genelinde yapılan hizmetler, kalkınma hamleleri ve CHP'nin partiye yaptığı karalamalara karşı halkı uyarmak oluşturmuştur.

DP'nin hemen arkasından Erciş'te bir toplantı düzenleyen CHP, DP'yi tüm ülkede tekel kurmakla ve muhalefeti ezmekle suçlamıştır.¹⁵ CHP'nin adayları Edremit, Gevaş¹⁶ ve Özalp'ta da birer toplantı düzenlemiştir.¹⁷ CHP'nin 21 Nisan'da Van merkezde düzenlediği açık hava toplantısına ise CHP'liler büyük ilgi göstermiştir.¹⁸ Toplantıda CHP adayları, bir kamyonun üzerinde halka hitaben birer konuşma yapmış¹⁹ ve burada da aynı söylemlerini tekrarlamışlardır. CHP, yerel basını da etkili olarak kullanmıştır. O tarihlerde CHP yanlısı yayın yapan Van Postası gazetesinde, yazılar kaleme alan Ferit Melen ve diğer gazeteciler, DP'nin seçim kampanyasında üzerinde durduğu ve sıklıkla gündeme getirdiği, ülkedeki üretim artışı ve kalkınma hamlelerinin aslında CHP döneminde atılan adımların sonucu olduğunu ve DP'nin halkı birçok konuda kandırdığını basın yoluyla halka açıklamaya çalışmışlardır. Kaleme alınan köşe yazılarında:

*Bugünkü istihsalde daha evvel meydana getirilmiş olan demiryollarının, limanların, karayollarının, fabrikaların, maden tesislerinin teknik elemanlarının oynadığı rol bir kalemde inkâr edilebilir mi? Bütün bunlar, çokmüshkül şartlar içinde ve dış yardım alınmadan kendi alın terimizle meydana getirilmiş eserlerdir. CHP iktidarı devrettiği zaman faaliyete geçmiş tesisler yanında bir o kadarda inşa halinde tesis devreylemişti. Son yıllarda birer ikişer faaliyete geçen fabrikalar, maden tesisleri, limanlar, elektrik santralleri hep CHP'nin başladığı işlerdir. Bunların semeresini bugün almamız bunları yapma şerefini Demokrat iktidara verilmesini icap ettirmez...*²⁰

...Memleketin çoğunluğunu teşkil eden köylü ve sabit gelirli vatandaşların gelirlerinde

14 Van Postası, 16 Nisan 1954, 1.

15 Van Postası, 16 Nisan 1954, 1.

16 Van postası, 21 Nisan 1954, 1.

17 Van Postası, 27 Nisan 1954, 1.

18 Van Postası, 22 Nisan 1954, 1.

19 Van Sesi, 21 Nisan 1954, 1.

20 Ferit Melen, "İstihsal artışları ve sebepleri", Van Postası, 13 Temmuz 1953, 1.

DP'yi övünmeye yetecek sevk edecek süratli bir gelişme olmamıştır. Üstelik bu durumda bilhassa vatandaşlar, vurguncuların kazanç hırsları ve durmadan yükselen hayat pahalılığı karşısında büsbütün ezilmişlerdir. Görülüyor ki gelirlerde artış varsa bu umuma değil, sadece bir zümreye inhisar etmektedir. Ve bu zümreyi de vurguncular, karaborsacılar, bir de DP mensubu olmanın verdiği imtiyazdan faydalananlar teşkil etmektedir. Bunların gelirlerinin arttığını, hem de pek çok arttığını kimse inkâr edemez. Fakat millet demek sadece bu bir avuç insan demek değildir ki....²¹ gibi söylemlere yer verilmiştir.

Bu tarihlerde Van'da, CHP ve DP dışında, çok az da olsa varlık gösterebilen partilerden biri, Millet Partisi (MP) olmuştur. 1949'dan itibaren burada varlık göstermeye başlayan MP, 1954 seçimleri öncesinde de DP İlçe İdare kurulundan Şükrü Yavrutürk, Zeydan Erdoğan, Abdurahman Süleyman'ın on beş kişiyle DP'den istifa etmesiyle Muradiye ilçe teşkilatını kurmuş ve kentteki teşkilatlarını genişletmeye çalışmıştır.²² Ancak parti seçim kampanyaları sırasında herhangi bir varlık gösterememiştir.

1954 Genel Seçimleri ve Van'daki Sonuçları

Türkiye genelinde, DP ve CHP'nin aday yoklamaları, 28 Mart Pazar günü yapılmıştır.²³ Bu seçimlerde çok sayıda kişi milletvekili olmak için başvuruda bulunmuştur. Sadece DP ve CHP'den aday olmak isteyenlerin sayısı 14.000'ni bulmuştur.²⁴ 1954'te yapılan seçimlere dört parti katılmıştır. DP, CHP, (Cumhuriyetçi Millet Partisi) CMP²⁵ ve Türkiye Köylü Partisi (TKP). DP ile CHP her ilde, CMP 40 ilde, TKP 19 ilde seçime katılmıştır.²⁶ CMP'nin seçime katıldığı 40 il şunlardı: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Niğde, Rize, Samsun, Sinop, Sivas, Trabzon, Uşak, Yozgat, Zonguldak. TKP'nin seçime katıldığı 19 il ise şunlardır: Adana, Ankara, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, İçel, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Malatya, Maraş, Niğde, Urfa illeridir.²⁷ Ülke genelindeki seçimlerde 10.262.063 seçmenden 9.095.617 kişi sandıklara gidip oy kullanmıştır. Katılım oranının % 88.63 olarak belirlendiği seçimler, 2 Mayıs 1954'te yapılmış, seçimleri, 5.313.249²⁸ oy alan DP ezici bir çoğunlukla kazanmıştır. 1954 seçimlerine gidilirken Türkiye nüfusu, 24.000.000²⁹, seçmen sayısı da 10.262.063 olarak belirlenmişti. Seçimlerde DP, 5.313.659, CHP ise 3.193.471 oy almıştır.³⁰ Bu sonuçlara göre milletvekillerinden % 92.98'ini alan DP'liler 541 koltuktan

21 Vehbi Taş, "Artan Umumun Değil Bir Zümrenin Geliridir", *Van Postası*, 9 Mart 1954, 1.

22 *Van Postası*, 16 Haziran 1953, 1.

23 İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi, 1954-1957*, I, TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2010, 129.

24 *Cumhuriyet*, 28 Mart 1954, 1.

25 Adem Çaylak, *Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Araştırma Merkezi (AAM), Ankara, 2010, 210.

26 Çaylak, *a.g.e.*, 218.

27 Binark, *a.g.e.*, 129.

28 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (TCCDAB)*, 030.01.51.309.7.

29 *1955 Genel Nüfus Sayımı*, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 1961, 3.

30 *TCCDAB*. 030.01.51.309.7.

503'ünü doldurmuşlardı. Oyların aşağı yukarı %35'ini alan CHP ise koltukların %5.52'sini almış ve sadece 31 milletvekili alabilmiştir³¹ Böylece DP, 1950'dekinden daha fazla oy almıştır. Seçimlerin sonucunda CHP'nin önde gelen isimlerinden Kasım Gülek, Nihat Erim, Faik Ahmet Barutçu, Hüseyin Cahit Yalçın ve Ferit Melen meclise girememiş ve bu durum partide moralleri daha da bozmuştur.³² CHP, sadece Malatya, Kars ve Sinop'ta kazanabilmiş, Kırşehir³³ ise CMP'ye oy vermiştir. Diğer bütün illerde oylar DP'ye gitmiştir.

Seçimler sonucunda CHP, hayli yüksek oy almasına rağmen parlamentoya tam bir yenilgi içinde girmiştir. 500'ü aşkın milletvekili arasında 31 milletvekili almak parti için üzücü bir sonuç olmuştur. Bu sonuçların parlamentoya bu şekilde yansımalarının en büyük nedeni, yürürlükte olan Seçim Kanunu'ndan kaynaklanıyordu. Çoğunluk sisteminin uygulandığı seçimlerde, bir ilde oyların %49'unu CHP ve % 51'ini DP almış olsa, bütün milletvekillerini DP almış oluyordu. Yani halk oyunun % 49'u temsilsiz kalmış oluyordu.³⁴

28 Nisan'da seçim propagandalarının bitmesinden sonra Van'da merkez ilçe seçim kurullarına bağlı seçim kurulları görev yerlerine gitmeye başlamış ve sandıkların konulacakları yerler de tespit edilmişti. Merkez ilçe seçim Kurulu da herhangi bir sıkıntı yaşanmaması için büyük çaba sarfetmişti.³⁵ 59.959 seçmenin bulunduğu ilde, 2 Mayıs 1954 Pazar günü, 55.060 seçmen sandıklara giderek oy kullanmış³⁶ ve seçim sonunda, DP, 36.252 oyla %64.10; CHP ise 20.299 oyla %35³⁷ oranında oy almışlardır. Seçimlerden alınan sonuçlara göre, ilde en fazla oy alan DP adayları, Muslih Görentaş, 36.253³⁸, Hilmi Durmaz 33.288³⁹, Kemal Yörükoğlu, 33.012⁴⁰ Hamit Kartal, 32.001⁴¹ oyla Van Milletvekili seçilmişlerdir.⁴²

Van'daki seçimlerde de CHP istediği sonuçları alamamış, geçen dört yılın sonunda ülkede meydana gelen kalkınma hamleleri ve ekonomideki büyüme, Vanlı seçmenleri olumlu etkilemiştir. CHP ise tüm ülkede olduğu gibi burada da ciddi bir kayba uğramış ve kendisine destek veren bir kentin daha desteğini kaybetmiştir. Bu durum parti teşkilatlarında büyük üzüntü yaratmıştır. Seçim sonuçları hakkında bir beyanat veren Ferit Melen:

Seçim neticeleri aziz hemşehrilerimizin malumudur. Hemşehrilerim rakiplerimizi tercih etmişlerdir. Çoğunluğun tercihini hürmetle karşılarım. Neticenin memlekete ve güzel Van'ımıza hayırlı olmasını dilerim. Bize rey veren hemşehrilerime minnet ve şükranlarımı sunarım. Bu netice bizi memlekete hizmet yolundan alıkoymayacaktır. Dört sene Van'ı

31 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2017,130.

32 *Van Postası*, 3 Mayıs 1954, 1-2.

33 Çaylak, *a.g.e.* 218.

34 Binark, *a.g.e.*, 156.

35 *Van Sesi*, 30 Nisan 1954, 1.

36 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (TBMM A)*, Milletvekili Seçim Mazbatası, 10 Mayıs 1954.

37 *TCCDAB*. 030.01.51.309.7.12.

38 *TBMM A*, Tercüme-i hal Varakası, Sicil No:2197.

39 *TBMM A*, Tercüme-ihal Varakası, Sicil No:2196.

40 *TBMM A*, Tercüme-ihal Varakası, Sicil No:1695.

41 *TBMM A*, Tercüme-ihal Varakası, Sicil No: 2198.

42 *TCCDAB*. 030.10.78.517.19.1.

*Vanlıya yakışacak surette şerefle temsil ettim. Bundan sonra da hangi hal ve şart içinde bulunursam bulunayım hemşehrilerime hizmet etmekten zevk duyacağım*⁴³ diyerek Vanlılara olan sevgisini dille getirmiştir.

Van'da 1954'te yapılan seçimler, kentte 1950'deki seçimlerinin aksine Türkiye'de ortaya çıkan genel tablonun bir yansıması gibi olmuş ve DP, kenttin tüm milletvekillerini alarak burada da ezici çoğunluğu sağlamıştır. CHP ise 1950'de başarılı olduğu sayılı illerden biri olan Van'da büyük bir kayıp yaşamıştır. Bu sonuç, büyük ölçüde Türkiye'de tarım sektöründe ve ekonomik alanda meydana gelen ilerlemenin, ülkenin kırsal bölgeleri üzerinde yarattığı etkiden kaynaklanmıştır.

Van'ın o dönem ekonomisinde genel anlamda tarım ve zirai faaliyetler egemendi. Bu yıllarda kentte, sanayi kuruluşu olarak sadece, bitkisel ve hayvansal ürünleri işleyen birkaç atölye fırın ve mandıra bulunuyordu. İlin önemli sanayi kolunu oluşturan mandıraların büyük bölümü de süt mevsiminde yaylalara çıkarak üreticiden topladığı sütü yerinde, ilkel yöntemlerle işleyen "gezici" işletmelerdi. İmalat sanayinin bir başka önemli dalı da dokumaydı. Dokumacılıkta çalışanların çoğunluğunu, evlerdeki el tezgâhlarındaki yünlü şayak, aba, tiftik, şal ve pamuklu kumaş dokuyan kadınlar oluşturuyordu. Bu yapı nedeniyle 1955'te faal nüfusun yalnızca %1,4'ünü oluşturan 1.161 kişi imalat kesiminde çalışıyordu. Kapalı ekonomi koşullarının geniş ölçüde geçerli olduğu bu yıllarda, il ticaretinde de yerel gereksinimleri karşılamaya yönelik küçük ölçekli perakendeci işletmeler egemendi. 1955'te ticaretle uğraşan 1.238 kişi, il nüfusunun %1,5'ini oluşturuyordu. Tarım sektörü, ilin ekonomisinde genel anlamda hakim olsa da farklı sebeplerden dolayı gelişmemişti. İlde tarımsal yapıdaki gelişmeler, tüm ülkede olduğu gibi DP'nin iktidarı devralmasından sonra başlamıştı. 1955'te kenttin faal nüfusun %86,8'i tarım kesiminde çalışmaktaydı. Dolayısıyla tarımdaki ilerleme, kentte kullanılan oylara etki etmiştir.⁴⁴

Ancak kentteki seçim sonuçlarına etki eden sadece bu faktörler değildi. CHP seçimler öncesi, Türkiye genelinde olduğu gibi Van'daki seçim propagandasında da partizan idare, hayat pahalılığı, yabancı sermaye gibi konular üzerinden DP'ye yüklenmiş halka anlatmaya çalışmıştı. Sıradan vatandaş açısından bakıldığında partizan idare muhalefet partilerine ait bir şikayet konusuydu ve sokaktaki insanı pek de etkilemiyordu. Hayat pahalılığı ve dış borçlar meselesi henüz vatandaş etkileyecek düzeyde değildi. Yabancı sermaye meselesi de uzak gelecekteki bir tehdide vurguydu ve yine seçmen açısından çok da anlaşılır bir durum değildi. Dolayısıyla CHP'nin seçmenle daha seçim kampanyasının başında doğru bir iletişim kuramamıştır. DP açısından ise iktidarın en rahat yıllarıydı. Çünkü ekonomik kalkınma ve refah artışı açısından ülke ve dünya konjonktürünün bütün avantajlarından yararlanmaktaydılar. Bu süreçten en çok yararlanan kesim ise nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylüler olmuş⁴⁵ ve bu durum oylarını DP'ye vermelerinde de etkili olmuştur.

Başka bir faktör ise CHP'nin maddi gücünün zayıflamış olmasıydı. Parti, 1950'de iktidarı devrettikten sonra tüm teşkilatlarında olduğu gibi kentte de uzun süredir elinde bulundurduğu iktidar gücünü artık kullanamıyordu. Bu yüzden parasal anlamda sıkıntıya

43 *Van Postası*, 5 Mayıs 1954, 1.

44 *Yurt Ansiklopedisi*, "Van", Anadolu Yay., İstanbul, 1986, 7575.

45 Hakkı Uyar, *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*, Doğan Egmont Yay., İstanbul, 2017, 108.

girmişti. 23 Mart 1951’de CHP Özalp İlçe İdare Kurulu Başkanı Cemal Saatçioğlu, CHP Genel Sekreterlik makamına gönderdiği yazıda şunları ifade etmekteydi:

*Partimizin bir takım zaruri ihtiyaçları olduğunu takdir edersiniz. Burada partimizin hiçbir geliri mevcut değildir. Muhtelif partilerin hakim olduğu bu devirde partimizin inkişafı için iyi bir hakikattir. Partililerin toplanıp daima fikir testilerinde bulunmaları lazım gelir. Hiçbir geliri olmayan partimizin durumunu tebberuz ettirerek sempatisini uyandırmak icap eder. Onun için bir yer tutmak ihtiyacını duyuyoruz. Kâtip, odacı, mahrukak bedeli olarak dışarıya 1000 liralık borcumuz mevcuttur. Bir yer tutmak ve partinin mübrem ihtiyaçlarını gidermek için sayın Genel Sekreterliğiniz tarafında takdir edilecek bir miktar yardımın partimize gönderilmesini saygıyla arz ederim.*⁴⁶

Verilen cevapta: *Parti Merkezi bugünkü malî durumu kuruluşlarımıza yardım yapmaya imkân vermemektedir. Bu kabil masrafların kendi gelir kaynaklarından sağlanması bir zaruret halini almıştır*⁴⁷ ifadelerine yer verilmiş ve partinin içinde bulunduğu ekonomik durum özellikle vurgulanmıştır. Bu durumun daha da kötüleşmesine sebebiyet veren, TBMM’nin 14 Aralık 1953’teki toplantısında konuşularak kabul edilen CHP mallarının müsadere hakkındaki kanundu. Bu kanun partiyi hem maddi hem de manevi yönden çok zayıf düşürmüştür. Kanunun yürürlüğe girmesiyle Van’da 19 Aralık’ta hazineyi temsilen CHP binasına gelen heyet, partinin mevcut mallarını tespit etmiş ve kanun hükümlerine göre partide lazım gelen bazı eşyaların makbuz karşılığında CHP’de bırakılacağı bildirilmişse de CHP’nin elindeki tüm mallar müsadere edilmiştir. Bunun sonucunda CHP binasında bir kırık ibrik ve bir süpürge dâhilindeki tüm eşyalar heyete teslim edilmiş ve teslim alınan bu eşyalarda hükümet binasına naklettirilmişti.⁴⁸ Parti, ekonomik yönden zayıflayınca 1954’ün başında, Van Postası gazetesine verdiği ilanla üyelerinin desteğiyle durumun üstesinden gelmeye çalışmıştır. Verilen ilanda, partinin ihtiyaçları şu şekilde özetlenmişti:

*CHP mallarının 6195 sayılı kanun hükümlerine göre alınmış olması sebebiyle bugün toplanan Van CHP İl İdare Kurulu bir bağışlar komitesini kurmuştur. Komitemiz bugünden itibaren faaliyete başlamıştır. Amacımız partimizin ve muhalefetin faaliyetlerini idame ettirebilecek mali imkânları sağlamaktır. Yardım şekli aşağıda gösterilmiştir. 1-Nakdi yardım, 2-Ayni yardım. Bu yardımlar komitenin faaliyet merkezi bulunan Van CHP binasında her gün öğleden sonra çalışmakta bulunan arkadaşlara yapılmalıdır.*⁴⁹

1954 Seçimlerinden Sonra Başbakan Adnan Menderes’in Van’ı Ziyareti

DP, 2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerden sonra Van’da büyük bir başarı kazanmış ve hükümet bu sonuçlardan oldukça memnun olmuştur. 1954 yılı, kent halkını heyecanlandıran ve sevindiren bir gelişme yaşanmış ve kenti ziyaret edeceği günler öncesinden öğrenilen Başbakan Adnan Menderes, kenti ziyaret etmiştir. Kent, 31 yıllık dönemde, Başbakan düzeyinde, iki defa ziyaret edilmiştir. Kenti ilk ziyaret eden Başbakan 1935’de buraya gelen İnönü olmuştur. İnönü, o dönemin şartlarında illin durumuyla ilgilenmiş ve bazı vaatlerde bulunarak buradan ayrılmıştı. Bu ziyaretten 19 yıl sonra, kent ikinci kez başbakan düzeyinde

46 TCCDAB. 490.01.1532.231.1.

47 TCCDAB. 490.01.1532.231.1.

48 Van Postası, 19 Aralık 1953, 1.

49 Van Postası, 28 Ocak 1954, 1.

ziyaret ediliyordu. Bu yüzden Başbakan'ın ziyareti kentte büyük heyecan yaratmıştır.⁵⁰

24 Eylül 1954'te, Başbakan Adnan Menderes beraberindeki heyete bulunan devlet Bakanı Mükerrer Sarol, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, 3. Ordu Müfettişi Korgeneral Nurettin Aknoz ve gazeteciler ile birlikte Erzurum uçağıyla saat 12:00'de Van'a gelmiştir. Menderes ve beraberindeki heyetin kentte gelişi, halk arasında büyük sevince neden olmuş, heyet, Van milletvekilleri, Vali, Garnizon komutanı, kenttin ileri gelenleri ve binlerce kişi tarafından karşılanmış, bu sırada kurbanlar kesilmiştir. Menderes, halkın yoğun sevgi gösterileri arasında otomobille kentte, hareket etmiş, Başbakan'ın otomobiline 100 kadar otomobil ve motorlu araç da eşlik etmiştir. Ayrıca meydana 200 atlı köylü de gelmiştir. Başbakan kent merkezine ulaştığında da coşkun bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Menderes Daha sonra Hükümet konağına gitmiş, bu sırada Hükümet konağı önü, kalabalıkla hınca hınç doldurulmuştur. Bir müddet sonra mikrofonu alan Menderes, kendisine ve arkadaşlarına karşı gösterilen büyük sevgi için teşekkür etmiş ve iki yıldan beri Van'a gelmeyi istediğini ancak hava durumunun elvermemesi ve bazı önemli işlerden dolayı gelemediği için özür dilemiştir.

Menderes: "...ihtiyaçlarınızı ve isteklerinizi hükümetinizin önüne çıkardığınız dövizlerde çok güzel ifade etmiş bulunuyorsunuz. Bunlarda tamamıyla haklısınız" diyerek devamında kenttin uzun yıllardır ihmal edildiğini ve bu yüzden ilerleme imkânlarına kavuşamadığına vurgu yapmıştır. DP'nin iktidarı devraldıktan sonra, 50-54 döneminde ülkedeki, zihniyet mücadeleleriyle uğraştığını ve ülke meselelerinin genel durumu üzerinde incelemelerde bulunduğunu, bu süre zarfında da birçok eser vücuda getirdiğini fakat bu süreçte kenttin ihtiyaçları üzerinde durmaya imkan bulamadığını dile getirmiştir. Bundan sonra kentte karşı olan borçlarını ödemek için çalışacaklarını ifade etmiş⁵¹ ve Vanlılara şu vaatlerde bulunmuştur:

1-Doğu Üniversitesi artık inceleme aşamasındadır Van, bu üniversitenin merkezlerinden biri olmaya adaydır⁵².

Menderes'in Doğu Üniversitesi konusunu açmasının nedeni, bu konunun çok önceden gündeme gelmiş olmasındandı. Bu konuyu Cumhuriyetin kurulmasından sonra, Mustafa Kemal, gündeme getirmişti. Mustafa Kemal, Anadolu'da batı, orta ve doğu olmak üzere üç kültür merkezi oluşturmak için çalışmalara başlamıştır. Bunun ilk örneği olarak 1933'te modern tarzda bir yükseköğretim kurumu olarak İstanbul Üniversitesi açılmıştı. Orta Anadolu bölgesinde bir kültür merkezi açmak için Ankara Üniversitesi'nin kurulması yönünde faaliyetler ve Doğu Anadolu'da da Doğu Üniversitesi kurmak için ön incelemelerin yapılması bu yönde atılan adımlar arasında yer almıştır.⁵³ Mustafa Kemal özellikle Doğu'da üniversite kurulma fikrine çok önem vermiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati'yi 1927'de bölgede incelemeler yapmak üzere Van'a göndermiş ve Mustafa Necati

50 Van Sesi, 24 Eylül 1954, 1-2.

51 Van Postası, 25 Eylül 1954, 1; Van Sesi, 25 Eylül 1954.1.

52 Van Sesi, 27 Eylül 1954, 1-2.

53 Yücel Namal-Hasan Karakuzu, "Türkiye'de Üniversite Açma Politikasına Bir Örnek: Doğu Üniversitesi Fikrinden Atatürk Üniversitesi'ne", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, (XXVII), 2016, 481.

de konu hakkında olumlu görüş bildirmiştir.⁵⁴ Atatürk, daha sonraki süreçte de bu konuya önem vermiş ve 1 Kasım 1937'de TBMM açış nutkunda: “*Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversiteyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir. Bu hayırlı teşebbüsün Doğu vilâyetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz, Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır*”⁵⁵ sarfettiği bu sözler konuya verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir. Atatürk'ün Van'ı seçmesindeki amaç, buranın coğrafi yapısının uygun olması, çevre illere nazaran iklimin daha yumuşak olması, verimli topraklara sahip olması ve en önemlisi de gemi ulaşımına uygun gölün bulunması olmuştur.⁵⁶

Bu yönde değişik zamanlarda girişimlerde bulunulmuştur ancak II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile çalışmalar durmuştur.⁵⁷ DP, 1950 seçimlerini kazandıktan sonra tüm ülkede yeni kalkınma hamleleri başlatmış, bu hamlelerden biri de Van'da Doğu Üniversitesinin kurulması projesinin tekrar gündeme alınması olmuştur.⁵⁸ Bu dönemde yoğunlaşan çalışmalar doğrultusunda bölgeye çeşitli zamanlarda konuyu tetkik etmek üzere heyetler gönderilmiş⁵⁹ ancak bu çalışmalar Van'a üniversite kurulması yönünde olumlu sonuçlar doğurmamıştır.

Bu çalışmaların kent adına olumsuz sonuçlanmasının en önemli nedeni, kentin eğitim, ulaşım ve hemen hemen her alanda ülkenin en geri kalmış yerlerinden biri olarak kalması olmuştur. Örneğin kentte üniversite kurulması çalışmaları yapıldığı sırada, kentte olan Yazar Yaşar Kemal: “...Doğu için bir üniversite şarttır. Doğuda üniversite için en münasip yer de Van'dır. Ama insaflı olalım. Dağ başına üniversite kurulabilmesi için, birtakım şartların, birtakım zaruretlerin olması gerekir. Doğuda var mı bunlar?”⁶⁰ diye sormuş ve ayrıca kentin ulaşım sorununa da değinerek: “...Öğrenci ne ile gelsin? Profesör ne ile gelsin? Posta bile zar zor çalışabiliyor. Bunlar Van'a gelmek için kanat mı bağlasınlar”⁶¹ ifadelerini kullanmıştır. Sürecin olumsuz sonuçlanmasına neden olan başka bir etken de Doğu Üniversitesi'nin kurulması için o dönem Erzurum gibi güçlü bir adayın olmasıdır. Üniversitenin Erzurum'a kurulması fikri sonradan ortaya atılmış, Erzurum milletvekilleri bu yönde yoğun mesai harcamış ve bu da Van'ın aleyhine olmuştur. Bu durumun oluşmasında Doğu Üniversitesi tetkik heyetinin de Erzurum'u ziyaret etiklerinde rapor ettikleri de etkili olmuştur. Buna göre, kentin tarihi ve kültürel bir merkez olması, Tortum Şelalesi'nin teknik ve ekonomik etkileri, gelişmiş hayvancılığı, geniş et sanayinin ilk tesisi olarak kurulan et kombinası, Aşkale'ye kurulması düşünülen ve karşılaştırılan Çimento ve Şeker fabrikaları, Türkiye-İran yolu üzerinde önemli bir merkez olması, Doğu yolunda

54 *Van Kütüğü*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yay., Van, 1993, 646.

55 *TBMM ZC. V/20*, İ. 1. 1.11.1937:7.

56 Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, 460-461.

57 Abdulaziz Kardaş, *Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, 211.

58 *Van Kütüğü*, 646.

59 *Van Sesi*, 4 Ağustos 1950, 1-2; *Van Postası*, 15 Ağustos 1953, 1; *Van Sesi*, 4 Ekim 1954, 1; *Van Kütüğü*, 646.

60 Yaşar Kemal, *Bu Diyar Baştan Başa, I*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2014, 28-29.

61 Kemal, *a.g.e.*, 31.

bölgenin büyük bir kenti olması ve Doğu Anadolu'nun nüfus itibarıyla en büyük kalabalık kenti oluşu kenti avantajlı kılıyordu.⁶² Bunlardan başka DP'nin Erzurum'a olan olumlu bakış açısı da Erzurum lehine olumlu sonuç vermiştir. Çünkü Erzurum 1946 ve sonraki seçimlerde DP'ye kesintisiz destek vermiş⁶³ ve bu durum, DP hükümeti ve Menderes'in Erzurum'a sempati duymalarını sağlamıştı. Menderes bu yönde Erzurum milletvekillerine Erzurum'a üniversite kurma sözü vermişti. Bu doğrultuda da 12 Mart 1955'te Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığında yapılan toplantıda Doğu Üniversitesi'nin kurulacağı yer Erzurum olarak belirlenmiştir.⁶⁴

2-İhaleye çıkarılıp bir türlü yapılmayan Van Hava Alanının yapılmasının daha fazla geciktirilmemesi için emaneten yaptırılması kararlaştırılmıştır.

3-Van'ın haberleşme işini iyileştirilmesi ve illin soyutlanmış durumdan kurtarılması için şehirlerarası telefon şebekesi önümüzdeki aylarda yapılacak.

4-Yakacak sıkıntısı içinde bulunan Van'ı bu sıkıntıdan kurtaracak ve sanayi müesseselerinde de kullanılacak Şahmanis⁶⁵ linyit madeni Etibank tarafından işletilecek.

5- Toprak tahlilleri yapılmakta olan Van Çimento fabrikası bir an evvel gerçekleştirilecek.⁶⁶

Van, I. Dünya Savaşı sırasında baştanbasa tahrip edilmişti. Kentte, daha sonra da istenilen yönde yatırımlar yapılmamıştı. Dolayısıyla kent halkı fakirdi kredi ve yardıma muhtaçtı. Van milletvekillerinin de zaman zaman dile getirdiği ve kurulması düşünülen çimento fabrikasının bölge ekonomisine büyük bir ivme kazandırması bekleniyordu. Dolayısıyla bu fabrikanın açılması da Menderes'in vaatleri arasındaydı.⁶⁷

6-Bugün 70 kilovat saat gücünde olan Van şehir elektriği çok yetersiz olduğundan Bend-i Mahi Hidroelektrik santrali önümüzdeki aylarda ihaleye çıkarılacak yaptırılacak ve bu santralden altı bin kilovat saat gücünde enerji üretilecek ve ihtiyaç karşılanacaktır. Bu iş gerçekleşme aşamasındadır. 7-Van güney yolu önümüzdeki bahar mevsiminde yapılmaya başlanacaktır.⁶⁸

Menderes'in vaatleri arasında bulunan Bend-i Mahi santralinin yapımı önemliydi. Bend-i Mahi üzerinde yapılacak bu santralden yalnız kent merkezi değil, Muradiye ve Erciş ilçeleri de elektriğe kavuşacaktı. Ayrıca Bend-i Mahi'de yapılacak bir barajla geniş bir alanın sulanması sağlanacak, binlerce hektarlık bir alan sulanabilecek, ekim alanları genişleyecek ve bölgede üretim artmış olacaktı. Bu santral için 14 Aralık 1954 ve 20 Ağustos 1955 tarihlerinde İller Bankası aracılığıyla iki kez ihale yapılmışsa da firmalarla

62 Celâl Çeliker, "Doğu Üniversitesi", *Van Postası*, 27 Temmuz 1953, 1.

63 Recep Murat Geçikli, "1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü*, 2007, Erzurum, 8.

64 Geçikli, a.g.t., 197.

65 *Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi (CCBA)*, Yer No:3/3-26.

66 *Van Sesi*, 27 Eylül 1954, 1-2.

67 *CCBA*. Yer No: 3/4-34.

68 *Van Sesi*, 27 Eylül 1954, 1-2.

anlaşma sağlanamamıştır. DP döneminde bu yönde başka girişimler olduysa da firmaların verdiği teklifler uygun bulunmamış ve Bend-i Mahî üzerinde bir hidroelektrik santralının kurulmasına ancak 1965'te başlanmıştır.⁶⁹

8-Hükümetin bugünkü şeker fabrikaları programından başka 1955 yılında hazırlanacak olan yeni şeker fabrikaları inşa programında Van şeker fabrikası da yer alacaktır.⁷⁰

Menderes, bu vaatlerle Van'ın o dönem, ekonomik ve kültürel konularda hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlayacak bütün konular üzerinde durmuş oluyordu. Menderes, konuşmasının devamında, Van'ın bir şehir manzarası dışında bir kasaba manzarası dahi sergilemediğini, bunun da ihmalden kaynaklandığını ifade etmiştir. Hükümetin bundan böyle bu ilin ihtiyaçlarını yerine getirmek konusunda daha hassas davranacağını ve büyük gayret göstereceğini de şu sözlerle dille getirmiştir:

*...ihtiyaçlarınızı mümkün olan süratle karşılamaya çalışmayı farz ve bir şükran borcu olarak telâkki etmekteyiz. Van için yapacağımız hizmetlerin şevki ve heyecanı ile kalplerimiz dolu olarak aranızdan ayrılacağız. Muhterem Vanlılar toplu olarak sizleri bir kere daha görmek belki mümkün olmayacaktır. Fakat Cenab-ı Haktan niyaz ederim ki, bize kısa fasıllarla aranızda bulunmağı müyesser kılsın.*⁷¹

Menderes ve beraberindeki heyet, daha sonra Edremit'e geçmiş burada öğle yemeğine katılmış, oradan motorla Gevaş'a Akdamar adasına bir gezi yapmıştır. Geç saatte kadar burada kalmış, daha sonra merkeze dönmüştür. Sonrasında, Belediye tarafından Başbakanın şerefine ordu evinde verilen yemeğe katılmış, yemeğe milletvekilleri, gazeteciler, Diyarbakır'dan gelen bir heyet ve yüze yakın davetli de katılmıştır. Yemekte DP Başkanı Cemil Yörük'ün konuşmasından sonra, Menderes de bir konuşma yapmış ve yemek son bulmuştur.⁷²

Menderes, 25 Eylül sabahı saat 09:00'da ilden ayrılmıştır.

X. Dönem'de Van'da Seçilen Milletvekilleri ve Van'a Yönelik Faaliyetleri

X. Dönem Milletvekiliği seçimlerinde Van'dan seçim kazanan isimler:

1. Hilmi Durmaz⁷³
2. Muslih Görentaş⁷⁴
3. Hamit Kartal⁷⁵

69 Abdulaziz Kardaş, "Van'ın Elektrik Tarihine Bir Bakış (1900-1970)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C: 8 S:4, 1304-1305.

70 *Van Sesi*, 27 Eylül 1954, 1-2.

71 *Van Sesi*, 25 Eylül 1954, 1-2.

72 *Van Sesi*, 25 Eylül 1954, 1-2.

73 Geniş bilgi için bkz: TBMM Arşivi, Tercüme-ihal Varakası, Sicil No: 2196.

74 Geniş bilgi için bkz: TBMM Arşivi, Tercüme-ihal Varakası, Sicil No: 2197.

75 Geniş bilgi için bkz: TBMM Arşivi, Tercüme-ihal Varakası, Sicil No: 2198.

4. Kemal Yörükoğlu⁷⁶dur.

1954'te Van'da DP'den seçilen 4 milletvekilinden biri olan Hilmi Durmaz, Nafia Vekâleti, Devlet Su İşleri ve Karayolları Umum müdürlükleri, 1956 yılı bütçeleri münasebetiyle, iki üç seneden beri Nafia Vekâleti tarafından ele alınıp da sonuç alınmayan, Beyatlı'nın suyu meselesi üzerinde durmak istediğini söyleyerek TBMM'de dönem boyunca yapacağı tek konuşması için söz almıştır Durmaz:

...konu üzerine, ilgililerle görüşmeler yaptım. Bana verilen cevapta, ihale ettik, yapılacak, yapılıyor denildi. Bende söylenenleri, seçim bölgesinde dillendirdim. Ancak söylenenler fiiliyata geçirilemedi. Ben de seçmenler karşısında yalancı duruma düştüm, hükümetin bölgedeki seçmenlerin güvenini boşa çıkarmaması için daha fazla hassasiyet göstermesi gerekir⁷⁷ demiştir.

Seçimlerde, DP'den seçilen 4 milletvekilinden biri olan Muslih Görentaş'ın da X. Dönem zarfında, TBMM'de Nafia Vekâleti, Devlet Su İşleri, Karayolları Umum Müdürlükleri 1957 yıllı bütçeleri münasebetiyle yaptığı konuşma dışında konuşması olmamıştır. Görentaş'ın konuşması şöyle:

...Kendi seçim bölgemden size bir misal arz edeyim. Havasor ovası denen muazzam bir ovayı sulayan Bey arkının temizlik ve inşaatı; Cumhuriyetin ilânından beri ele alınmış, her sene ihaleye çıkar. Talip zuhur etmez, ertesi sene yine programa alınır ki, yarı inşaatına yüz binlerce lira sarf edilmiş olup tamamen heder olduğu gibi, birkaç sene evveline kadar yemyeşil olan 13 pare köy bu yüzden bugün kupkuru bir çöl haline gelmiş, meskûnu bulunan binlerce vatandaş göç etmek zoruyla karşı karşıyadır. Bu bakımdan Vekâletin nazarı dikkatini çekmeyi bir vazife addederim.⁷⁸

Farklı yıllarda ancak benzer konularda yapılan her iki konuşmada da kentte sıradan hale gelen bir duruma dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çünkü hemen hemen her dönemde, kenttin ihtiyaçları ve sorunları gündeme getirilmiş, üzerinde konuşulmuş ancak bu ihtiyaçlar hiçbir vakit tam anlamıyla karşılanmamıştır.

1950'de DP'den Gümüşhane milletvekiliyken memleketiyle yakından ilgilenen Kemal Yörükoğlu'nun faaliyetleri, 1954 seçimlerinde kentte milletvekili seçildikten sonra da devam etmiştir. Bu süre zarfında TBMM'de aktif bir siyaset yürütmüş, kenttin ihtiyaçları ve sorunları üzerine çalışmaları olmuştur. Yörükoğlu, Başbakan Adnan Menderes'in 1954 seçimlerinden sonra Van'ı ziyaretinde, Anadolu Ajansına verdiği demeçte: *"...Van'da bulunan linyit madenini açmakla ilgili çalışmalar yürütüyoruz, madenin açılmasıyla önemli ölçüde yakacak sıkıntısı çeken kent ihtiyacının karşılamasının yanı sıra burada kurulacak sanayi kuruluşların da ihtiyacını karşılayacaktır"* dediğini belirtmiş ve bu konuda yürütülen çalışmaların seyri hakkında da İşletmeler Bakanı'na bir soru yöneltmiştir.

İşletmeler Bakanı Samet Ağaoğlu, Başbakanın ziyaretinin üzerinden dört ay gibi kısa bir zaman geçmesine rağmen hükümetin bu konuda çalışma başlattığını ifade etmiştir. Daha önceden yapılan tetkiklerden burada bir milyon tona yakın bir rezervin olduğunun

76 Geniş bilgi için bkz: TBMM Arşivi, Tercüme-ihal Varakası, Sicil No: 1695

77 Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (TBMM TD), X/10, İ. 45, 26. 2 .1956: 900.

78 TBMM TD, X/17, İ. 47, 26. 2. 1957: 923.

tahmin edildiğini ve gereken tedbirlerin alınması konusunda, Maden Teknik Arama (MTA) Enstitüsüne emir verdiklerini belirtmiştir. Gelecek senenin sonuna doğru, kenttin ısınma ihtiyacını da Şahmanis linyit maddeni ile karşılamayı planladıklarını söylemiştir.⁷⁹

Kemal Yörükoğlu, 1943'te Van'da savcı olarak görev yaptığı sırada Van'ın Özalp ilçesinde, 32 kişinin öldürülmesi⁸⁰ olayı yaşanmıştır.1952'de Gümüşhane milletvekili olduğu sırada meclisteki bir tartışma sırasında CHP Kars Milletvekili Sırrı Atalay, Yörükoğlu'na: "...33 vatandaş kurşuna dizilirken sen orada cumhuriyet savcısıydın neden vazifeni yapmadın?" diye sormuştu. Yörükoğlu o zaman:

...Zamanı gelince onun da hesabını veririz. Kurşuna dizilen 33 vatandaştan bahsediyor, ben o zaman cumhuriyet savcısı idim. Uzun müddet ömrünü bu memleket hizmetine vakfetmiş olan ihtiyar kumandanı en sonunda kaatil menzilesine düşürdünüz. Hâdis 1943'te olduğu halde 1945'te millî şefiniz onu millî bir kahraman gibi koluna takıp Van'a gelmişti, buna ne, buyurulur? Ben vazifemi yapmışımdır⁸¹ sözleriyle karşılık vermiştir.

1956'da TBMM'de 32 vatandaşın öldürülmesi dolayısıyla eski İçişleri ve Millî savunma bakanları hakkında Meclis soruşturması açılıp açılmamasına dair Arzuhal Encümeni mazbatası ile Eskişehir eski Milletvekili İsmail Hakkı Çevik'in III numaralı Muvakkat Arzuhal Encümeni'nin 05.03.1950 tarihli haftalık karar cetvelindeki 2123 sayılı Kararın Umumi Heyette görüşülmesine dair tahriri ve Arzuhal Encümeni mazbatası görüşmeleri sırasında, Yörükoğlu, daha önceden zamanı gelince hesabını veririz dediği konu hakkında detaylı bilgiye sahip olduğunu söyleyerek söz almış ve:

...CHP'liler, şimdiki hükümeti, Doğuyla ilgilenmemekle suçluyor, bölgede asayişsizliğin hüküm sürdüğü söylemleri geliştirmiş, buna kendilerini de halkı da inandırma peşinde. Ancak kendi dönemlerinde yaşanan asayişsizliğin hazin bir örneğinin 1943'te Özalp ilçesinde yaşandığını unutmuşa benziyorlar. Bu olayın yaşanmasından, o dönemde iktidar olan ve bu bölgelerde kontrolü sağlayamayan CHP sorumludur. Onların yüzünden 32 masum insan, ne yazık ki planlanan bir tertip sonucunda kurşuna dizilmiştir. Olay, bölge halkı üzerinde derin izler bırakmıştır ve işte CHP'nin bölge halkına reva gördüğü muamele buydu⁸² diyerek tepkisini dile getirmiştir.

Yörükoğlu'nun TBMM'de değindiği bu konu, tarihe "Özalp Olayı" veya "Muğlalı Olayı" olarak geçmiştir. Bu olay, II. Dünya Savaşı sırasında bölgede yapılan kaçakçılık olayları sırasında yaşanmış ve bölge halkı üzerinde günümüze kadar süregelen ciddi etkiler bırakmıştır. Savaş yılları sırasında artan kaçakçılık nedeniyle bölgedeki aşiretler ve jandarma arasında sıklıkla çatışmalar yaşanıyordu. Bu çatışmalardan biri de Özalp'ta bir hayvan sürüsünün gasp edilmesi üzerine yaşanmıştır. Bölgede yaşayan ve bir bölümü

79 TBMM TD, X/3, İ. 19, 20.10.1954,161.

80 1943'te Van-İran sınırında yaşanan asayişsizlik nedeniyle tarafların birbirlerinin hayvanlarını gasp etme olayları sık sık yaşanıyordu. Yine bu dönemde Van'ın Özalp ilçesinden İranlıların aldığı bir sürü nedeniyle, Özalp'ta 33 kişi İranlılara yardım ettikleri gerekçesiyle gözaltına alınmıştır. Daha sonra sürüleri alanların yerlerini göstermeleri gerekçesiyle İran sınırına götürülen 32 kişinin burada öldürülmesi nedeniyle bu olay "Özalp olayı" adıyla anılmaktadır, TBMM TD, X/13, İ. 91, 15.08.1956, 384- 385.

81 TBMM TD, IX/15, İ. 69, 07.05.1952, 108.

82 TBMM TD, X/13, İ. 91, 15.08.1956, 384-385.

de İran'da bulunan Milan aşireti mensuplarından 40 kişi bu olayla alakası olduğu gerekçesiyle yakalanmıştır. Olayla ilgili mahkeme sadece 5 kişiyi tutuklayıp diğerlerini serbest bırakmıştı. Ancak Özalp'a gelen III. Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı, olayla irtibatları olduğu gerekçesiyle 33 kişiyi tutuklatmış ve sonrasında bu kişiler sınırda kurşuna dizilmişti. 32 kişinin öldüğü olaydan yaralı olarak kurtulan bir kişi yaşanan bu hazin olayı, yetkililere bildirmişse de hiçbir karşılık bulamamıştır.⁸³ Bu konu ancak DP'nin muhalefete güçlendiği dönemde tekrar gündeme getirilmiştir. DP'lilerin konuyu tekrar gündeme getirmeleri sonucunda olayla ilgisi bulunan kişiler hakkında soruşturma açılmış ve öldürülenlerin ölüm emrini verdiğini söyleyen Mustafa Muğlalı da yargılandığı davada 2 Mart 1950'de 20 yıl hapis cezası almıştı.⁸⁴ Sonrasında Askeri Yargıtay'ın Muğlalı'nın cezasını bozması üzerine itirazlar yapılmış ve Muğlalı'nın tekrar yargılanmasına karar verilmişti.

Yaşanan bu olay, bölge halkı üzerinde ciddi etkiler bırakmıştır. DP, iktidarında olayın tekrar gündeme gelmesi ve sorumluların yargılanması bölge halkı nezdinde iyi karşılanmıştır. Nitekim DP'liler de bu olayı olabildiğince gündemde tutmaya çalışmış ve CHP aleyhinde kullanmışlardır.

Sonuç

DP, 1950'de iktidarı devraldıktan sonra, ülkede büyük bir kalkınma hamlesi başlatmış, yapılan bu hamleler, Türkiye'de topyekûn bir ilerlemeye neden olmuş ve tüm bunlar partinin hanesine artı olarak yazılmıştır. Bu dönemde tarım sektöründeki büyümeye paralel olarak ekonomi büyümüş, çiftçi gelirleri bariz şekilde artmıştır. Bu durum, ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan kırsal kesimin DP'yi desteklemesine neden olmuştur. CHP ise bu dört yıllık muhalefeti süresince, yaptığı söylemlerle vaat ettikleriyle DP'den daha iyi işler yapacağına halkı inandıramamıştır. Bunun sonucunda, 2 Mayıs 1954'te yapılan seçimleri de DP, kazanmış ve ülke genelinde gücünü daha da pekiştirmiştir. Ülkenin genelinde meydana gelen gelişmeler, Van'da da benzer etkiyi yaratmış ve kentte 2 Mayıs 1954 Pazar günü yapılan genel seçimler sonunda, DP % 64.10 oy oranı ile Van'dan 4 Milletvekilinden 4'dünü de almayı başarmıştır. 1954'te Van'da ortaya çıkan sonuçlar, ülke genelinde ortaya çıkan sonucun bir yansıması gibi olmuştur. Çünkü Van, bu tarihlerde, Türkiye'de meydana gelen toplumsal değişme hızından çok fazla etkilenmeyen ancak Türkiye genelindeki gelişmelerin sonuçlarından etkilenen bir il olmuştur. Ülkede tarım sektöründe meydana gelen gelişmeler, ekonomideki iyileşmeler, ekonomisi tarıma dayalı olan kentte, seçmenin DP'den yana oy kullanmasında önemli ölçüde etkili olmuştur. CHP'nin ise daha önceden kendisine yüksek oranda oy veren kentin desteğini kaybetmesinde, eskiden olduğu gibi iktidar gücünü kullanamaması, parti devlet bütünleşmesi sonucunda elinde bulundurduğu malları kaybetmesi ve bunun sonucunda ekonomik olarak yıpranması da etkili olmuştur. Ancak en önemlisi geçen 4 yılın sonunda DP'nin yaptığı icraatları ve bölgede oluşan demokratik havayı gören kent seçmeninin, CHP'ye artık itimadının kalmamasıydı. Tüm bunların da seçmenin oylarını DP'den yana kullanmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kentteki seçim sonuçları hükümet kanadında memnuiyetle karşılanmış ve sonra uzun yıllar

83 Kardaş, *a.g.e.*, 296.

84 Kardaş, *a.g.e.*, 377.

sonra Van'a Başbakan düzeyinde bir ziyaret yapılmıştır. 1954 seçimlerinden sonra Adnan Menderes Van'a bir ziyarete bulunmuş ve ziyaret Van'da büyük heyecan uyandırmıştır.

Kaynakça

Arşivler Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi

TBMM Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Resmi Yayınlar

1950 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1950.

1955 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 1961.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Yerel ve Ulusal Gazeteler

Cumhuriyet

Van Postası

Van Sesi

Kitap ve Makaleler

“Başvekili Karşılarken”, *Van Sesi*, 24 Eylül 1954, 1-2.

BİNARK, İsmet, *Türk Parlamento Tarihi, 1954-1957*, I, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2010.

ÇAYLAK, Adem, *Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Araştırma Merkezi (AAM), Ankara, 2010.

ÇELİKER, Celâl, “Doğu Üniversitesi”, *Van Postası*, 27 Temmuz 1953, 1.

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2017.

GEÇİKLİ, Recep Murat, “1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü*, 2007, Erzurum.

KARDAŞ, Abdulaziz, “Van'ın Elektrik Tarihine Bir Bakış (1900-1970)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C: 8, S: 4, 1292-1310.

KARDAŞ, Abdulaziz, *Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları Ve Yatırımlar (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015.

KEMAL, Yaşar, *Bu Diyar Baştan Başa*, I, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2014.

MELEN, Ferit, “İstihsal Artışları ve Sebepleri”, *Van Postası*, 13 Temmuz 1953, 1.

NAMAL, Yücel ve KARAKUZU, Hasan, “Türkiye’de Üniversite Açma Politikasına Bir Örnek: Doğu Üniversitesi Fikrinden Atatürk Üniversitesi’ne”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, C: 27, 2016, 481-517.

SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008.

UYAR, Hakkı, *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*, Doğan Egmont Yay., İstanbul, 2017.

TAŞ, Vehbi, “Artan Umumun Değil Bir Zümrenin Geliridir”, *Van Postası*, 9 Mart 1954, 1.

Van Kütüğü, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van, 1993.

Yurt Ansiklopedisi, “Van”, Anadolu Yay., İstanbul, 1986.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, (Çev.:Yasemin Saner), İletişim Yay., İstanbul, 2016.